

2024

Pavyzdingumas

ATASKAITA

TURINYS

Pavyzdingumo principas	2
Lietuvos teismų praktika.....	3
Mokslinė literatūra	5
Metodiniai nurodymai	6
Tobulintinos sritys.....	9
Šaltiniai	10

Pavyzdingumo principas

Valstybės politikais laikomi „asmenys, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti į Seimo nario, Respublikos Prezidento, Europos Parlamento nario, savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės mero pareigas ar paskirti į Vyriausybės nario, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas“¹. Jie viešajame gyvenime turi laikytis žmogaus teisių bei laisvių ir jas užtikrinti, vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija, didinti pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis, laikytis aukščiausių elgesio standartų, visuotinai pripažįstamų dorovės, moralės ir etikos normų (pvz., teismo proceso Nr. 3-65-3-00409-2017-0: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-4503-556/2020). Visuotinai pripažįstamoms dorovės, moralės ir etikos normoms gali būti priskiriamos konstitucinės vertybės (pvz., Konstitucijos 21 straipsnyje garantuojama teisė į žmogaus orumo neliečiamumą, 25 straipsnyje – laisvė reikšti įsitikinimus, 26 straipsnyje – minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, 29 straipsnyje – asmenų lygybės (nediskriminavimo) principas), tarptautinių organizacijų dokumentų, skirtų viešajam sektoriui (pvz., Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos²) ar tam tikrai sričiai³, nuostatos, tarptautinių asociacijų ar tinklų, vienijančių tam tikros srities organizacijas (pvz., Europos tarnybinės etikos tinklo (angl. *European Network for Public Ethics*), dokumentų nuostatos ir kita.

Iš valstybės politikų tikimasi, kad viešajame gyvenime jie savo elgesiu laikysis konstitucinio valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms principo, valdys vadovaudamiesi demokratiškumo principu, didins visuomenės pasitikėjimą valstybės valdžios ir savivaldybių institucijomis, bus atsakingi už savo veiklą ir atskaitingi visuomenei. Lietuvoje valstybės politikų elgesiui taikomi devyni principai, iš kurių vienas yra pavyzdingumo principas.

Pavyzdingumas – deramai elgtis visuomenėje, laikosi visuotinai pripažįstamų dorovės, moralės ir etikos normų.

Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso 4 str.

¹ Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso, patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu, 2 straipsnio 1 dalis.

² Pavyzdžiui, OECD (1998). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0298>; OECD (2017). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/129/129.en.pdf>; OECD (2017). Recommendation of the Council on Public Integrity. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435>.

³ Pavyzdžiui, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

Pavyzdingas asmuo apibrėžiamas kaip „sektinas, geras“⁴, „tinkamas“⁵. Pavyzdingumas aiškinamas dvejopai: viena vertus, asmuo turi būti sektinas pavyzdys kitiems; kita vertus, turi turėti „savyje daug pavyzdžių“².

Lietuvos teismų praktika

Lietuvos teismų informacinėje sistemoje LITEKO buvo atlikta viešoji sprendimų paieška nuo 2006 m. spalio 1 d. iki 2024 m. gegužės 31 d. siekiant įsigilinti, kokiame kontekste nustatomas pavyzdingumo principo pažeidimas ir kaip teismai aiškina pavyzdingumo principą. Pasirinktu paieškos laikotarpiu identifikuotos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išnagrinėtos 164 administracinės bylos, kuriose minimas pavyzdingumo principas. Lietuvos administracinių teismų praktikoje pavyzdingumo principas minimas (pvz., valstybės tarnautojų, valstybės politikų, pareigūnų (policijos pareigūnų, muitinės pareigūnų, prokurorų, profesinės karo tarnybos karių) veikloje), tačiau jo turinys iš esmės neišplėtotas.

Lietuvos administracinių teismų praktikoje 11 iš 164 (6,7 proc.) administracinių bylų buvo paminėtas pavyzdingumo principas einant valstybės politiko pareigas. Šis principas administracinėse bylose minėtas kartu su kitais valstybės politikų elgesio principais, ypač padorumo ir pagarbos žmogui principais (išvardijant valstybės politikų elgesio principus, tačiau kiekvieno jų atskirai nesiejant su konkrečiu elgesiu, veiksmu), todėl neįmanoma nustatyti, kokiais konkrečiais veiksmais buvo (galbūt) pažeistas pavyzdingumo principas.

Pavyzdingumo principo sąvokų, minėtų Lietuvos administracinių teismų praktikoje, analizė rodo, kad ginčo šalys pavyzdingumo principą turinio prasme sieja su profesine tapatybe gana plačiai. Pavyzdžiui: „negalės būti pavyzdžiu institucijos kolektyvui ir jo lyderiu“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-688/2014), „pareiškėjo elgesiui keliama aukštesni reikalavimai ir jo nepriekaištingas, kaip tėvo ir vado, elgesys turi būti pavyzdys kitiems asmenims“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-896-858/2017), „savo elgesiu, drausme, kultūra stengtis būti pavyzdžiu kitiems asmenims, visada prisiminti, kad pagal jo elgesį sprendžiama apie visą policiją ir jos pareigūnus“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-4538-1062/2018). Iš esmės toks ginčo šalių pateiktas pavyzdingumo principo aiškinimas atitinka ir lingvistinę reikšmę – pavyzdingumas kaip *sektinas* elgesys, formuojantis profesinę tapatybę individualiu, instituciniu ir sisteminiu lygmenimis, suponuojantis nepriekaištingą reputaciją. Šiuo atveju pavyzdingumo principo nesilaikymas paprastai gali reikšti ir priesaikos sulaužymą.

Konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą buvo pasisakyta apie valstybės politikų, atstovaujančių Lietuvos tautai, tai yra Lietuvos Respublikos Seimo nari, elgesį. Joje išaiškinta:

Minėta, kad dėl diskriminacinio ir žeminančio žmogaus orumą priekabiavimo pobūdžio ir juo sukeltų pasekmių Seimo nario elgesiu, kuris gali būti laikomas priekabiavimu, neišvengiamai žeminama Seimo – Tautos atstovybės reputacija ir autoritetas bei diskredituojama valstybės valdžia nepriklausomai nuo to, ar toks Seimo nario elgesys yra susijęs su jo parlamentine veikla arba naudojimusi konstituciniu

⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (n.d.). Pavyzdingas, ~ai, ~umas. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>.

⁵ Lietuvių kalbos žodynas (n.d.). Pavyzdingas. <http://www.lkz.lt/>.

Seimo nario statusu; toks Seimo nario elgesys, kuris gali būti laikomas priekabiavimu dėl lyties, *inter alia* seksualiniu priekabiavimu, laikytinas šiurkščiu Konstitucijos, *inter alia* jos 21 straipsnio 1, 2, 3 dalių, 22 straipsnio 1, 4 dalių, 29 straipsnio nuostatų, pažeidimu, taip pat Seimo nario priesaikos sulaužymu. <...> Vadinas, konstatuotina ir tai, kad taip elgdamasis Seimo narys nepaisė iš Seimo nario priesaikos, konstitucinio Seimo nario statuso kylančių reikalavimų gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus, vengti elgesio, žeminančio Seimo – Tautos atstovybės reputaciją ir autoritetą, nepažeisti konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių, eidamas Seimo nario pareigas nesivadovavo Konstitucija ir jos saugomomis vertybėmis, pažeidė įstatymus. Taigi Seimo narys neveikė taip, kaip įpareigoja duota Seimo nario priesaika, diskreditavo Seimo, kaip Tautos atstovybės, reputaciją ir autoritetą. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada Nr. KT20-11/2017 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ byloje Nr. 7/2017).

Minėtoje konstitucinėje jurisprudencijoje konstatuota, kad valstybės politikas „pažeidė įstatymus“, tai yra suponuojama, kad buvo pažeisti ir valstybės politikų elgesio principai. Manytina, kad diskriminacija (paprastai siejama su padomumo principo pažeidimu) ir asmens orumo pažeminimas (paprastai siejamas su pagarbos žmogui pažeidimu) laikytini Tautos atstovybės reputacijos ir autoriteto diskreditavimo (pagarbos valstybei pažeidimo) prielaida. Toks daugybinis pažeidimas gali būti siejamas ir su pavyzdingumo principo pažeidimu: valstybės politikas nederamai (pažeisdamas įstatymus) elgėsi visuomenėje (jį diskriminavo, pažemino jos orumą). Tad toks valstybės politikas, kaip Tautos atstovo ir įstatymų leidėjo, sprendžiančio teisėkūros kausimus⁶, elgesys viešajame gyvenime negali būti laikomas pavyzdžiu kitiems.

Lietuvos administracinių teismų praktikoje aptariama, kaip valstybės politikas savo elgesiu (galbūt) pažeidžia kito asmens privatų gyvenimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2019 m. birželio 26 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-1029-552/2019, kuria buvo panaikintas pirmosios instancijos teismo sprendimas dėl miesto savivaldybės tarybos Etikos komisijos 2017 m. kovo 22 d. sprendimo, priimto 2017 m. vasario 23 d. posėdyje, neteisėtumo (pavėluotai pradėtas tyrimas), nustatė:

Toliau apygardos (X) teismas pasisakė, kad tiriant ir vertinant [miesto savivaldybės tarybos nario] S. L. pasakytą frazę svarbu vertinti ir bylos aplinkybių visumą, analizuoti paskleisto teiginio kontekstą, atsižvelgti į jo formuluotę. Metafora pagal Lietuvių terminų žodyną yra vaizdingas perkeltinės reikšmės pasakymas, paslėptas palyginimas, pagrįstas faktiškai nesusijusių, bet panašių savybių turinčių daiktų, reiškinių gretinimu, tapatinimu. Tai, kas lyginama, dažnai neįvardijama, atspėjama iš konteksto. Pareiškėjo pasakyta frazė - O žmoną Jūsų kas, Jūsų vardu kas nors, ar Jūs pats? – teismo vertinimu, akivaizdžiai nėra vaizdingas perkeltinės reikšmės pasakymas ar paslėptas palyginimas, pagrįstas panašių savybių turinčių daiktų, reiškinių gretinimu ar tapatinimu, iliustruojantis atliekų tvarkymo mieste situaciją. Teismo vertinimu, šioje situacijoje svarstant savivaldybės ir atliekas tvarkančios įmonės santykius, pastarieji nėra niekaip susiję su administracijos direktoriaus šeima ir šeimyniniais santykiais, su bet koku rūpesčiu artimaisiais. Pareiškėjas šiuo atveju lygindamas situaciją su [miesto savivaldybės administracijos direktoriaus] V. J. šeima (žmona), retoriškai klausdamas apie pastarojo šeimyninį (ir apie intymų) gyvenimą, suponavo negatyvų, vulgarų ir užgaulų jo šeimyninių santykių apibūdinimą. <...> Teismas konstatavo, kad palyginimas situacijos atliekų tvarkymo sistemoje su apleista administracijos direktoriaus žmona yra palyginimas su pastarojo privataus gyvenimo dalimi, pateiktas įžeidžiančia forma, išsakyta viešai, ir nepagrįstais jokiais įrodymais.

Konstitucinėje jurisprudencijoje pasisakyta dėl valstybės politiko kišimosi į privatų gyvenimą – Seimo nario veiksmų dėl Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigas einančių ir šias

⁶ Lukošaitis, A. (2020). Teisėkūra Lietuvoje: instituciniai ir kultūriniai problemų suvokimo fragmentai. *Parlamento studijos*, 28, 24–46. <https://doi.org/10.51740/ps.vi28.140>.

pareigas užimti pretendavusių asmenų, kuriais buvo žeminamas šių asmenų orumas ir kišamasi į jų privatų gyvenimą, jie buvo diskriminuojami. Išaiškinta, kad valstybės politiko veiksmai vertintini pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių prasme, ypač lygių galimybių teisių prasme:

Konstitucinė žmogaus orumo apsauga yra įtvirtinta ir kitose Konstitucijos nuostatose, kaip antai 22 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią niekas negali patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsintis į jo garbę ir orumą. Taigi pagal Konstituciją žmogaus orumo apsauga neatsiejama nuo jo privataus gyvenimo apsaugos, garantuojamos 22 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeiminių padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė ir psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt. (2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. kovo 24 d. nutarimai). Iš Konstitucijoje įtvirtinto privataus gyvenimo neliečiamumo kyla asmens teisė į privatumą (2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas), kuri apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. (*inter alia* 1999 m. spalio 21 d., 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 24 d. nutarimai). Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę ir orumą (*inter alia* 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai).

Minėta, kad asmens fizinis ir psichinis neliečiamumas sudaro asmens neliečiamumo turinį ir yra apimamas asmens teisės į privatumą. Todėl, kėsinant į asmens neliečiamumą – jo fizinę ar psichinę neliečiamybę, kartu savavališkai ir neteisėtai kišamasi į jo privatų gyvenimą, taigi kėsinamasi ir į jo garbę ir orumą. Atsižvelgiant į tai, Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo garantija, kaip ir Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens neliečiamumo garantija, laikytina vienu iš konstitucinės žmogaus orumo apsaugos elementų.

Konstitucinės žmogaus orumo apsaugos elementu laikytinas ir iš Konstitucijos 29 straipsnio, kuriame įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas, kylantis draudimas diskriminuoti asmenis dėl jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

<....> pagal Valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnį Seimo narys, vykdydamas savo funkcijas, savo veikloje, nesusijusioje su jo privačiu gyvenimu, privalo, be kita ko, vadovautis Konstitucija ir teise, gerbti žmogaus teises ir laisves bei jas užtikrinti, didinti pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis, laikytis aukščiausių elgesio standartų, vengti situacijų, kai Seimo nario elgesys kenktų jo ar Seimo reputacijai ir autoritetui, laikytis visuotinai pripažįstamų dorovės, moralės ir etikos normų. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada Nr. KT20-11/2017 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ byloje Nr. 7/2017).

Manytina, kad minėtoje konstitucinėje jurisprudencijoje valstybės politikų elgesio pažeidimai aiškinti kaip pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai tiek Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso, tiek kitų teisės aktų nuostatomis.

Mokslinė literatūra

Mokslinėje literatūroje valstybės politikų pavyzdingas elgesys yra menkai nagrinėtas. Jis aptariamas daugiau tose valstybėse, kuriose svarbios religinės vertybės (pvz., Azijoje). Derichs ir kt. (2006)⁷ nagrinėjo Centrinės Azijos valstybių – Mianmaro (Birmos), Malaizijos, Pietų Korėjos ir

⁷ Derichs, C., Fleschenberg, A., & Hüstebeck, M. (2006). Gendering moral capital: Morality as a political asset and strategy of top female politicians in Asia. *Critical Asian Studies*, 38(3), 245–270. <https://doi.org/10.1080/14672710600869665>.

Japonijos – opozicijos moterų politikų moralinio kapitalo⁸ (reputacijos) naudojimą kaip politinę strategiją, kampanijos ir (arba) viešojo įvaizdžio dalį. Moralinio kapitalo formavimas ir palaikymas pasižymi keliais aspektais (Derichs ir kt., 2006; Kane, 2003). Pirmą, moralinį kapitalą lemia pagrindinės ideologinės, moralinės ar politinės vertybės ir tikslai, kuriems valstybės politikai teigia tarnaujantys. Valstybės politikai pagrindines ideologines, moralines ar politines vertybes ir tikslus atskleidžia savo viešuosiuose pasisakymuose, politinės partijos programose. Antra, moralinį kapitalą rodo veiksmai, pagrindžiantys politikos formavimo ir sprendimų priėmimo rezultatus. Valstybės politikai savo veiksmus grindžia, pavyzdžiui, aktyviu dalyvavimu rengiant, svarstant teisės aktų projektus. Trečia, moralinį kapitalą stiprina pavyzdžiai, kuriais valstybės politikai rodo, kaip gina savo deklaruotas pagrindines ideologines, moralines ar politines vertybes, pavyzdžiui, paaukoja savo šeimos (privatų) gyvenimą dėl valstybės interesų, nepalieka šalies, kai gresia įkalinimas, visuomenės išpuoliai. Ketvirta, moralinį kapitalą taip pat stiprina retorika, simboliai, pavyzdžiui, viešai pasisakoma per atmintinas dienas, simbolinėse vietose, dėvima tam tikra apranga (pvz., tam tikros etninės grupės).

Derichs ir kt. (2006) pastebėjo, kad Japonijos ir Pietų Korėjos visuomenėse lyties požiūriu moterys valstybės politikės laikomos sąžiningesnės nei vyrai valstybės politikai. Tokios visuomenės nuostatos lėmė ir tai, kad moterys valstybės politikės rečiau diskredituojamos skandalų. Pavyzdžiui, Park Geun-hye, ilgamečio Pietų Korėjos diktatoriaus Park Chung-hee duktė, po korupcijos skandalų 2004 m. tapusi Pietų Korėjos Didžiosios nacionalinės partijos pirmąja vadove moterimi, demonstravo savo pavyzdingumą tokiais veiksmais: limuzininės klasės automobilį pakeitė į vidutinės klasės automobilį, traukinio keliaudavo antra klase (Derichs ir kt., 2006).

Kiti tyrėjai valstybės politikų pavyzdingą elgesį apibrėžia kaip visuotinai pripažįstamų vertybių įkūnijimą (Daloz, 2009). Valstybės politikai, pasisakantys apie savo pavyzdingumą per visuotinai pripažįstamas vertybes, siekia išsiskirti moraliniu pranašumu, įteisinti savo dominavimą (Barragán, 2021; Daloz, 2009). Vienu atveju, jie savo tariamą pavyzdingumą išreiškia deklaruodami pirmenybę visuomenės interesams (van Dam & van Dis, 2014). Kitu atveju, visuomenė įvertina politinių lyderių realų pavyzdingumą. Pavyzdžiui, 1990 m. „Mercedes-Benz“ gamyklos Rytų Londone (Pietų Afrikos Respublikoje, toliau – PAR) darbininkai pagamino ir padovanojo Afrikos nacionalinio kongreso Jaunimo lygos pirmininkui ir būsimam PAR prezidentui Nelsonui Mandelai raudoną „Mercedes-Benz“ už ilgą kovą už laisvę, kai jis buvo paleistas iš kalėjimo (Rassool, 2016).

Apibendrinant, moralinių vertybių kontekste pavyzdingumas iš esmės siejamas su valstybės politiko lyderystės raiška, grindžiama jo viešų pasisakymų atitiktimi elgesiui viešajame gyvenime, t. y. pavyzdingumas atspindi principą „darau tai, ką sakau, ir sakau tai, ką darau“.

Metodiniai nurodymai

Šioje ataskaitos dalyje pateikiami keli pavyzdžiai ir metodiniai nurodymai tyrimus dėl valstybės politikų elgesio normų atliekančioms institucijoms. Pastarieji laikytini nebaigtiniu sąrašu, t. y. remiantis Lietuvos administracinių teismų praktika, išgryninti aktualiausi metodiniai

⁸ *Moralinis kapitalas* apibrėžiamas „kaip specifinė politinė dorybės vertybė, skatinanti kitus, ypač politinę visuomenę ir pasekėjus, suteikti (etinį) prestižą, pagarbą, lojalumą ir autoritetą politiniam veikėjui ar institucijos atstovui“ (Derichs ir kt., 2006, p. 245–246).

nurodymai tiek nagrinėjant skundus, kreipimuisi ir pranešimus dėl galbūt valstybės politikų pavyzdingumo principo pažeidimo, tiek priimant sprendimus dėl pavyzdingumo principo pažeidimo.

1 pavyzdys

Kaip atitinkamam portalui ketvirtadienio rytą pranešė skaitytoja, oro uoste išvykimo salėje pastebėtas, anot jos, neblaivus Seimo narys. Kaip teigė prisistatyti nepanorusi įvykio liudininkė, Seimo narys buvo tokios būklės, jog oro uosto darbuotojai nesutiko įleisti jo į lėktuvą. Esą oro uoste nestabilios būklės Seimo narys „voliojosi“ išvykimo salėje prie devyniolikto stalo. Portalo žiniomis, ketvirtadienio rytą Seimo narys turėjo skristi į tarnybinę komandiruotę (dalyvauti organizuojamose diskusijose) į atitinkamą Europos miestą.

1 pavyzdyje vertintina valstybės politiko būseną, elgesys viešojoje vietoje ir valstybės reprezentavimas (Tautos atstovas) pavyzdingumo principo požiūriu. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos administracinių teismų praktikoje ne kartą buvo pasisakyta dėl neblaivumo darbo / tarnybos metu. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. birželio 18 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A822-573/2009 pažymėjo, kad darbo metu buvimas neblaiviam savaime laikytinas žala įstaigos reputacijai.

2 pavyzdys

Miesto savivaldybės administracijos direktorius X nurodė, kad atsakant į savivaldybės tarybos nario Y klausimus apie miesto savivaldybės administracijos bei atliekas tvarkančios įmonės santykius, paaiškino, jog savivaldybės vardu viešojo pirkimo procedūras atliko miesto atliekų tvarkymo centras. Į tai tarybos narys Y replikavo sakdamas: „O jūsų žmoną kas? Jūsų vardu kas nors, ar jūs pats?“. Komiteto posėdžio metu tarybos narys Y buvo paprašytas elgtis etiškai ir atsiprašyti, tačiau tai padaryti jis atsisakė.

Tarybos narys Y teigė, kad jo žodžiai „O jūsų žmoną kas? Jūsų vardu kas nors, ar jūs pats?“ kilo iš pasąmonės, nes likus kelioms dienoms iki komiteto posėdžio tarybos nario Y žmona ir žmonos mama turėjo sveikatos problemų ir jis turėjo jomis pasirūpinti. Savo išsakytuose žodžiuose turėjo omenyje rūpestį, nes, jei rūpiniesi savo artimu, tai rūpiniesi ir miestu.

2 pavyzdyje vertintina, ar valstybės politiko pasisakymas yra galima metafora, ar jo pasisakymas sietinas su kito asmens šeima ir šeimyniniais santykiais, bet kokiu rūpesčiu artimaisiais. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A-1029-552/2019 nustatyta, kad valstybės politiko frazė „O jūsų žmoną kas? Jūsų vardu kas nors, ar jūs pats?“ „akivaizdžiai nėra vaizdingas perkeltinės reikšmės pasakymas ar paslėptas palyginimas, pagrįstas panašių savybių turinčių daiktų, reiškinių gretinimu ar tapatinimu, iliustruojantis atliekų tvarkymo mieste situaciją“, miesto savivaldybės ir atliekas tvarkančios įmonės santykiai „nėra niekaip susiję su administracijos direktoriaus šeima ir šeimyniniais santykiais, su bet kokiu rūpesčiu artimaisiais“, valstybės politikas, „retoriškai klausdamas apie pastarojo [miesto savivaldybės administracijos direktoriaus] šeimyninį (ir apie intymų) gyvenimą, suponavo negatyvų, vulgarų ir užgaulų jo šeimyninių santykių apibūdinimą“. Atkreiptinas dėmesys, kad ši situacija gali būti vertinama ne tik valstybės politikų elgesio principų kontekste, bet ir civilinio bei baudžiamojo proceso tvarka (pvz., dėl asmens įžeidimo ar šmeižto, dėl asmens garbės ir orumą žeminančios ir tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimo).

Tyrimas turi būti atliekamas nepažeidžiant imperatyvių normų dėl termino pradėti tyrimą, t. y. vadovaujantis bendroju teisės principu, iš neteisės negali atsirasti teisė (*ex iniuria non oritur ius*) (teisminis procesas Nr. 3-62-3-00536-2017-8: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1029-552/2019).

Atsižvelgdamos į tai, kad neretai valstybės politikų elgesys vertinamas daugiau nei vieno elgesio principo požiūriu, tyrimus atliekančios institucijos turi **laiku ir aiškiai pranešti apie tiriamo konkrečių teisės aktų nuostatų pažeidimo pobūdį ir nurodyti, kurios konkrečios teisės akto nuostatos pažeidimas yra tiriamas** (teisminis procesas Nr. 3-63-3-01579-2014-4:

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gruodžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1942-756/2015).

Nagrinėjant skundą, kreipimąsi ar pranešimą, **turi būti nustatytos ne pavienės faktinės aplinkybės, o juridinių faktų visetas**, būtinas ir pakankamas teisės normai taikyti (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A398-442/2015, 2018 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-1268-662/2018).

Lietuvos administracinių teismų praktikoje pasisakyta, kad **tiriant etikos principų pažeidimus turi būti siekiama užtikrinti ir saugoti valstybės politiko pareigų prestižą, užtikrinti proporcingumo principo paisymą**. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2020 m. gegužės 20 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-935-602/2020, remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. ir 2001 m. spalio 2 d. nutarimais, nurodė: „Pastebėtina ir tai, kad galimų etikos pažeidimų tyrimas turėtų užtikrinti ir saugoti savivaldybės tarybos nario pareigų prestižą. Etikos pažeidimo konstatavimas suponuoja išvadą, kad asmens pareigų vykdymas nesuderinamas su šių pareigų prestižu. Taigi drausminės atsakomybės, kuriai atsirasti nėra nustatytas konkretus veikų ar pažeidimų sąrašas, taikymas kiekvienu atveju susijęs su vertinimu, ar konkrečiu atveju yra daromi pažeidimai, nesuderinami su konkrečiomis pareigomis, t. y. ar yra daromi akivaizdūs ir šiurkštūs pažeidimai. Toks vertinimas turėtų užtikrinti ir proporcingumo principo paisymą, t. y. kiekviena konkrečiu atveju asmeniui taikoma priemonė turėtų būti būtina ir adekvati.“ Minėtoje administracinėje byloje buvo konstatuota, kad poveikio priemonės (rekomendacija) negali būti taikomos nenustačius etikos pažeidimų.

Konstatuojant valstybės politiko elgesio principų, *inter alia*, pavyzdingumo, pažeidimą, svarbu **aiškiai nurodyti, kokie elgesio principai buvo pažeisti konkrečiu atveju**. Be kita ko, tyrimus atliekančios institucijos administraciniame sprendime **būtina atskleisti turinį (teisinį ir faktinį pagrindimą, motyvus), kad ginčo šalys suprastų atitinkamų visuomeninių santykių esmę ir turinį, identifikuotų jų teisių, pareigų ir teisėtų interesų pasikeitimą, šio pasikeitimo pagrindus ir apimtį, tinkamai įgyvendintų suteiktas teises ar (ir) įvykdytų nustatytas pareigas ir įstatymų nustatyta tvarka efektyviai realizuotų teisę į (galbūt) pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybą** (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-336/2011, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A756-450/2010, 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-15/2010, 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-2359/2012, 2018 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-1268-662/2018).

Tobulintinos sritys

Valstybės politikams rekomenduojama:

- saugoti valstybės politiko pareigų prestižą gerinant atskaitomybę visuomenei;
- deramai elgtis visuomenėje laikantis žmogaus teises ir laisves įtvirtinančių teisės aktų;
- formuoti ir nuolat stiprinti teisinio raštingumo kompetencijas;
- reguliariai dalyvauti valstybės politikų elgesio normų mokymuose (ypač lyderystės tema).

Šaltiniai

- Barragán, P. (2021). I Don't Care About the Truth, Tell Me a Good Story: Narrativity as Discourse, Credibility as Condition. *POPULAR INQUIRY: The Journal of the Aesthetics of Kitsch, Camp and Mass Culture*, 1(8), 12–29.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (n.d.). Pavyzdingas, ~ai, ~umas. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“, <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>.
- Daloz, J.-P. (2009). How political representatives earn legitimacy: a symbolic approach. *International Social Science Journal*, 60(196), 285–296. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01715.x>.
- Derichs, C., Fleschenberg, A., & Hüstebeck, M. (2006). Gendering moral capital: Morality as a political asset and strategy of top female politicians in Asia. *Critical Asian Studies*, 38(3), 245–270. <https://doi.org/10.1080/14672710600869665>.
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija* (1950). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
- Kane, J. (2003). *The politics of moral capital*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lietuvių kalbos žodynas* (n.d.). Pavyzdingas. <http://www.lkz.lt/>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ byloje Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta348/content>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 269 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ byloje Nr. 11/2000. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta329/content>.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada Nr. KT20-11/2017 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ byloje Nr. 7/2017. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1771/content>.
- Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. birželio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-573/2009.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-15/2010.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugpjūčio 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A756-450/2010.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-2359/2012.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-688/2014.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A398-442/2015.

- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-896-858/2017.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-1268-662/2018.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugpjūčio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-4538-1062/2018.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-935-602/2020.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A556-336/2011.
- Lukošaitis, A. (2020). Teisėkūra Lietuvoje: instituciniai ir kultūriniai problemų suvokimo fragmentai. *Parlamento studijos*, 28, 24–46. <https://doi.org/10.51740/ps.vi28.140>.
- OECD (1998). *Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service*. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0298>.
- OECD (2017). *Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service*. <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/129/129.en.pdf>.
- OECD (2017). *Recommendation of the Council on Public Integrity*. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435>.
- Rassool, C. (2016). Red Mandela: Contests of auto-biography and Auto/biography in South Africa. *Kronos*, 42(1), 195–213. <https://dx.doi.org/10.17159/2309-9585/2016/v42a11>.
- Teisminis procesas Nr. 3-62-3-00536-2017-8: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1029-552/2019.
- Teisminis procesas Nr. 3-63-3-01579-2014-4: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gruodžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1942-756/2015.
- van Dam, P., & van Dis, W. (2014). Beyond the merchant and the clergyman: Assessing moral claims about development cooperation. *Third World Quarterly*, 35(9), 1636–1655. <https://doi.org/10.1080/01436597.2014.970863>.
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*, Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.